

Türkiye'de İnanç Turizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma¹

Doç. Dr. Nurettin AYZ

Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi

nurettinayaz@karabuk.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2117-2015>

DOI: <https://doi.org/10.37847/tdad.833480>

Makale Gönderim Tarihi: 30.11.2020

Mehmet EREN

Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

mehmeteren@karabuk.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4064-5535>

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Kabul Tarihi: 15.12.2020

Özet

Dini amaçlı seyahatler, seyahatin en eski ve en yaygın nedenlerinden biridir. Türbeler, tapınaklar, kiliseler, dini yerler ve törenler her zaman bir çekicilik unsuru olmuş, bugün de dini turizm çekicilikleri ile tanınan ve çok sayıda ziyaretçi çeken birçok destinasyon bulunmaktadır. Bu destinasyonlardan üç önemli din (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik) için dini zenginlikleri bünyesinde bulunduran ülkelerden bir tanesi de Türkiye'dir. Türkiye, inanç turizmi açısından 44 ilindeki çekicilikleri ve inanç turizmi kapsamında yılda en az 250 bin kişiyi ağırlayabilme kapasitesi ile oldukça önemli bir varış noktasıdır. Bu anlamda Türkiye turizmde inanç turizmine yönelik bilimsel çalışmalar önem arz etmektedir. Bu araştırmada Türkiye'de inanç turizmi kapsamında hazırlanmış olan lisansüstü tez çalışmalarının anlamlık bir görüntüsünün ortaya çıkarılması ve ibadetin gereğini yerine getirme, ruhi rahatlama ve kültürel amaçlarla şekillenebilen inanç turizmi konusunda farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "İnanç Turizmi" alanında yayımlanan lisansüstü tezler "bibliyometrik analiz" ve "içerik analizi" teknikleri kullanılarak çeşitli parametreler doğrultusunda analiz edilmektedir. İnanç turizmine yönelik tezlerin büyük çoğunluğu yüksek lisans tezi olup, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanmıştır. Tezler; alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma amaçları ekseninde şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Bibliyometrik Analiz, İçerik Analizi, Lisansüstü Tezler, Türkiye.

A Qualitative Study on Religious Tourism in Turkey

Abstract

Religious travel is one of the oldest and most common reasons for travel. Mausoleums, temples, churches, religious places and ceremonies have always been an attraction element, and today there are many destinations that are known for their attraction to religious tourism and attract many visitors. Three major religions of these destinations (Islam, Christianity, Judaism) is also one of the countries with the richest religious site in Turkey. Turkey, within the scope of religious tourism in the province in terms of attractiveness for 44 years and is a very important

---

¹ Bu makale; Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yazılan "Türkiye'de İnanç Turizmi ve Geliştirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı tezden üretilmiştir

destination for religious tourism with capacity to accommodate at least 250 thousand people. In this sense, scientific studies on religious tourism in Turkey's tourism is of great importance. In this research, the discovery of a snapshot of graduate thesis prepared within the scope of faith tourism in Turkey and fulfill the requirements of worship, relaxation and spiritual aims at creating awareness of religious tourism which can be shaped by cultural purposes. For this purpose, graduate theses published in the field of Faith Tourism in the database of National Thesis Center of Higher Education Institution were analyzed in accordance with various parameters using “bibliometric analysis” and “content analysis” techniques. The majority of the theses for faith tourism are master's theses. Thesis; alternative tourism development, promotion, image, marketing, service quality, activity development, protection and awareness-raising aims.

Keywords: Faith Tourism, Bibliometric Analysis, Content Analysis, Postgraduate Thesis, Turkey.

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu tarafından “Tanrı’ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat” “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma”, “inanılan şey, görüş, öğretisi” ve “birine duyulan güven, inanma duygusu” olarak ifade edilen “inanç” kelimesi son dönemlerde turizm disiplinde de kendine sıkça yer bulan bir kavram haline gelmekte ve “dini turizm” içerisinde önemini artırmaktadır. Din, uzun zamandan beri seyahatler için birincil bir motivasyon kaynağı olmuş ve seyahat etmenin en eski ekonomik olmayan nedeni olarak kabul edilmiştir. Kısa süreli dini seyahatler, yakındaki hac merkezlerine yapılan geziler ve dini konferanslarla uzun süreli dini seyahatler ise ulusal ve uluslararası hac yerlerini ziyaret ve konferanslarla ilişkilendirilmiştir (Gisbert, 1992: 51; Abbate ve Nuovo, 2013: 501).

Pek çok insanın tutumlarını şekillendiren ve yaşamlarının merkezinde yer alan din, merkezi bir inanç noktasında olmak üzere birçok ritüel, seremoni, pratik ve duaları içerir (Jafari, 2000: 497). Bu perspektifte farklı dinlere mensup bulunan insanların inandıkları dinin kutsal mekanlarına ziyaretleri önemli bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin farkında olan turizm pazarlamacıları, dine yönelen bu bireyler için “inanç turizmi” başlığı altında yeni tanıtım faaliyetlerine yönelmektedir (Gürbüz ve Aydın, 2018).

İnanç turizmi; bir din için kutsal sayılan yerlere ziyaret, toplantı ve törenlere katılma veya bunları izleme, dini görevlerin bir parçası olan “hac” ibadetini yerine getirme gibi nedenlerle ortaya çıkan seyahat ve konaklamaların oluşturduğu bir turizm olayı olarak değerlendirilmektedir. İnanç turizmi, farklı dinlere mensup bulunan turistlerin çeşitli dini nedenlerle (kutsal sayılan yerlerin ziyaret edilmesi, dini inançları gereği olan ibadetlerin gerçekleştirilmesi) yapılan geziler olarak da görülmektedir (Karaman vd., 2008: 210). Belirli inançların izleyicileri olarak bu gezilere katılan turistler, turizm endüstrisinde “özel ilgi turizmi” olarak adlandırılan turizm çeşidinin önemli bir parçası olarak da görülebilir. Ayrıca, maneviyat yönüyle inanç turizmi, turizmde ekonomik istikrarsızlıktan sağlık turizmiyle birlikte en az etkilenen turizm çeşitleri arasında yer almaktadır.

Turizm literatüründe dini turizme yönelik araştırmalar, genellikle farklı yazarlar tarafından kültürel miras turizmi, kültür turizmi ve inanç turizmi kapsamında çeşitlenmektedir. Bununla birlikte “inanç turizmi” kapsamında lisansüstü tezlere yönelik hem bibliyometrik analiz hem de içerik analizine birlikte yer veren herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu çalışma, lisansüstü tezlere inanç turizmi perspektifinden bir bakış açısı geliştirme, Türkiye’de inanç turizminin gelişimine katkı sağlama ve farkındalık oluşturma yönleri ile farklılık arz etmektedir. Türkiye’de inanç turizmine yönelik gelecek zamanlarda yapılacak bilimsel çalışmalarına yol gösterme yönüyle çalışma önem arz etmektedir.

İLGİLİ LİTERATÜR

İnsanların dini öneme sahip yerlere neden seyahat ettiklerinin belirlenmesi, turizmde incelenmesi gereken önemli bir sorudur. Dinin, seyahat artışındaki rolü ve teşvik edici yönünün öne çıkartılması, dini destinasyonların yönetimi ve sürdürülebilirliğinde önemli çıktılardır (UNWTO, 2008). Bu durumun sonucu olarak son yıllarda inanç turizmi, çok araştırılmaya başlanan bir turizm çeşidi haline gelmektedir. İnanç turizmindeki büyüme, diğer turizm pazarlarıyla karşılaştırıldığında şaşırtıcı düzeydedir (Timothy ve Olsen, 2006).

Sosyal kurumlardan bir tanesi olarak kabul edilen din; kişilerin/toplumların tutum, değer ve davranışlarında önemli etkiye sahip bir ihtiyaçtır (Mokhlis, 2009). Bu ihtiyaç çerçevesinde din ve dindarlık hakkında daha fazla bilgi isteği her geçen gün artmakta, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke din turizmden kazanç payını artırma isteği taşımaktadır (El-Gohary, 2016).

İnanç turizmi, genellikle kutsal alan olarak kabul edilen yerleri ziyaret eden, belirli inançların izleyicileri ile ilgili olan ve “özel ilgi turizmi” olarak adlandırılan turizm endüstrisinin önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda genellikle kültürel turizmin bir parçası olarak da kabul edilir ve mevsimsel dalgalanmalardan çok az etkilenme özelliği ile öne çıkar. İnanç turizmi; dini inanç, kültürel zevk ve zihinsel rahatlama etrafında şekillenen bir turizm çeşidi olup, dini inançlar ve zihinsel rahatlama itme; kültürel zevk ise çekme faktörlerini oluşturur (Wang vd., 2016: 57).

Dini turizmi her şekilde teşvik etmek ve tüm dünyada daha iyi seyahat etmek adına eğitim ve bilgi sağlamak için Dünya Dini Seyahat Birliği (WRTA) kurulmuştur. Uzmanlara göre dini turizm sektörü, gelecekte daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle inanç turizmi sadece ulusal ve bölgesel hükümetlerin değil akademik alan için de ilgi konusudur. Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki birçok bölge; dini turizmin varış yerleri, önemli dini tarihi olayları ve ilgili önemli kutsal binaların, nesnelere veya anıtların konumu veya varlığı gibi konularda din turizmi stratejilerini oluşturmuştur (<https://is.mendelu.cz>). Bununla birlikte dünya çapında dini alanlara yapılan seyahatlerin hızla artmasına rağmen, bu alanlardaki turistlerin seyahat nedenleri, ilgi alanları ve ihtiyaçları hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığı düşünülmektedir (Hughes, vd., 2013).

Türkiye, inanç turizmi kapsamında son yıllarda önemini artıran bir destinasyon konumundadır. “Semavi Dinler” olarak adlandırılan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet kapsamında bu dinlere mensup inananların inançlarının gereğini yerine getirebilme imkanı sunma açısından kutsal mekanlara sahip bir ülkedir. Türkiye’de de Kültür ve Turizm Bakanlığı “İnanç Turizmi Projesi” çerçevesinde, üç önemli semavi dine (Müslümanlık-Hristiyanlık-Musevilik) ait olmak üzere ve bugüne kadar ulaşmış olan ziyaret merkezlerinde ulaşım, aydınlatma, çevre düzenlemesi vb. düzenlemeler ve ziyaretçi sayısının artırılmasına yönelik tanıtımlar yürütülmektedir. Bu çerçevede 1993 yılında öncelikle üç büyük dine yönelik eserlerin ve ibadet yerlerinin envanteri hazırlanmış ve öne çıkan kıyı turizminin sağlık, kültür ve inanç turizmi gibi alternatif turizm çeşitlendirilmesi beklenmektedir. Bu anlamda Trabzon Sümela Manastırı ve Van Akdamar Kilisesi’nin 2010 yılında ibadete açılması dünyanın her tarafından turist akışına neden olmuştur. Türkiye’deki pek çok mekânın (Efes, İznik, Antakya, İstanbul vb.) kutsal sayılması da turist akışını artırmaktadır (Okuyucu ve Somuncu, 2013; <https://cemalakin.wordpress.com>). Mevlana ve Hacı Bektaşî Veli gibi önemli dini bilgelerin yanına Hacı Bayram Veli, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli gibi şahsiyetlerde inanç turizminin güçlendirilmesi beklenmektedir (Avcı, 2019). Bununla birlikte Türkiye’de turizm literatürü kapsamında “İnanç Turizmi” konulu çalışmaların çok sınırlı sayıda olduğu ve dağınık bir görünüm sergilediği söylenebilir.

Koçoğlu ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilecek alternatif turizm çeşitleri arasında inanç turizmi de

gösterilmekte ve bu turizm çeşidinin sürdürülebilirliği için yatırım planlamalarında yerel halkın görüşlerinin dikkate alınmasına ve inanç turizmine özgü yerleri sembolize edebilecek broşür, doküman ve hediyelik eşya benzeri ürünlerin hazırlanmasına dikkat çekilmektedir. Kim ve Kim (2019) ise inanç turizmi kapsamında seyahat eden turistler için hiyerarşik bir değer haritası oluşturulması ve bu haritada turistlerin ziyaret ettikleri yerlerin özellikleri, aradığı faydalar ve kendi kişisel değerleri açısından dini yerleri nasıl algıladıklarına yer verilmesine vurgu yapmaktadır. Aslantürk ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen “İnanç Turizmi İle İlgili Türkiye’de Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi” başlıklı araştırma çalışmasında inanç temalı seyahatlerin turizm kapsamında değerlendirilmesinde akademik çalışmaların teorik ve sektörel gerekliliğine dikkat çekilmektedir. 1998-2013 yılları arasında inanç turizmine yönelik makale ve tezlerin yöntem ve içerik açısından değerlendirildiği çalışmada, hazırlanan çalışmaların çoğunlukla betimleyici çalışmalar olduğu, sektörü ve ilgili literatürü destekleyici çalışmalara ihtiyaç bulunduğu yönündedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖK-UTM) veri tabanında “İnanç Turizmi” alanında yayımlanan lisansüstü tezlerin nitel araştırma yöntemi kapsamında “bibliyometrik analiz” ve “içerik analizi” teknikleri kullanılarak çeşitli parametreler doğrultusunda analizi öngörülmekte ve inanç turizmi ile ilgili yazılan lisansüstü tezlerin anlak görüntüsünün okuyucuya sağlanarak, bilgisinin artırılması amaçlanmaktadır.

Tezlerin bibliyometrik analizinde Ruiz-Real ve arkadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada belirtilen (1) arama kriterlerini, anahtar kelimeleri ve zaman periyotlarını tanımlamak; (2) Web veri tabanının seçilmesi; (3) araştırma kriterlerinin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi; (4) nihai verinin dışa aktarımı; (5) bilginin analizi ve sonuçların tartışılması adımlarına başvurulmuştur. Tezlerin içerik analizinde ise Harris (2001) tarafından önerilen (1) araştırma sorusunun/sorularının belirlenmesi, (2) örneklem, (3) analiz birimlerinin belirlenmesi, (4) kullanılacak kategorilerin saptanması, (5) kodlamanın yapılması, (6) geçerlilik ve güvenilirliğin tespit edilmesi aşamaları esas alınmıştır.

Tablo 1. İnanç Turizmine Yönelik Tezlere İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi

		Hakem B				Toplam
		İnanç Turizminde Öne Çıkarılan İller	İnanç Turizminin Önemi	İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar	İnanç Turizmine Yönelik Öneriler	
Hakem A	İnanç Turizminde Öne Çıkarılan İller	29				29
	İnanç Turizminin Önemi		127			127
	İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar			109		109
	İnanç Turizmine Yönelik Öneriler				123	123
Toplam		29	127	109	123	388

Kappa: 1 p=0,000

Türkiye’de inanç turizmine yönelik olarak hazırlanmış olan lisans üstü tezlerin içerik analizi kapsamında tema kodları “il, önem, sorun ve öneri” olarak belirlenmiştir. Bu tema kodları çerçevesinde 47 adet tez tamamen, erişime kapalı olan 4 adet ise özet boyutu ile içerik analizi çalışmasına dahil edilmiştir. Tezler kapsamında inanç turizmi ile ilişkilendirilmiş toplam 388 ifadeye ulaşılmıştır. Ulaşılan ifadelerin geçerlilik ve güvenilirliği kapsamında iki araştırmacıdan bu ifadeleri “Türkiye’de İnanç Turizmi Açısından Öne Çıkarılan İller”, “Türkiye’nin İnanç Turizmi Açısından Önemi”, “Türkiye’de İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar”, ve “Türkiye’de İnanç Turizmi Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” kategorilerinde kodlama yapılması istenmiştir. Kategorilere ilişkin kodlama sonuçları kapsamında Tablo 1’deki sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 1 sonuçlarına göre Araştırmacı A; inanç turizminde öne çıkarılan illerle ilgili 29, inanç turizminin önemi ile ilgili 127, inanç turizmine yönelik sorunlar ile ilgili 109, inanç turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerle ilgili 123 karar için onay vermiştir. Araştırmacı B’de inanç turizminde öne çıkarılan illerle ilgili 29, inanç turizminin önemi ile ilgili 127, inanç turizmine yönelik sorunlar ile ilgili 109, inanç turizmine yönelik öneriler ile ilgili 123 karar için onay vermiştir. Bu değerlendirmelerin geçerliliği ve güvenilirliği kapsamında “Kappa Analizi” yapılmıştır. Çalışmanın Kappa=1 ve anlamlılık düzeyi $p<0,001$ altında olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar çerçevesinde çalışmanın geçerli ve güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Ayaz (2015), Kappa Analizi için 0,41-0,60 arası orta, 0,61-0,80 arası önemli, 0,81-1,00 arası ise oldukça önemli bir güvenilirliğe sahip olduğunu belirtmektedir.

BULGULAR

Türkiye’de 1996-2019 döneminde inanç turizmi kapsamında hazırlanmış lisansüstü tezlerin nitel araştırma yöntemi çerçevesinde analizinde ilk olarak YÖK-UTM içerisindeki inanç turizmi, helal turizm ve dini turizm başlıklı lisansüstü tezlerin tez türlerine yönelik dağılımında (Tablo 2) tezlerin %94,1’inin yüksek lisans, %5,9’nun doktora tezinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	48	94,1
Doktora	3	5,9
Toplam	51	100

Lisansüstü tezlerin yıllara bazında kronolojik dağılımında (Tablo 3) 2019 yılı 12 tez (%24,6) ile öne çıkan dönem olmuştur. Bu tezlerin tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tez türü toplamında ikinci sırada 8 adet (%15,6) teze 2017 yılı yer almıştır. Bu tezlerin 6 adeti yüksek lisans (11,8), ve 2 adeti doktora (%3,8) tezi kapsamında hazırlanmıştır. Üçüncü sırada ise 5 adet yüksek lisans tezi (%9,8) ile 2014 yılı olmuştur. Bu bulgular kapsamında Türkiye’de inanç turizmine yönelik akademik araştırmaların 2014 yılından sonra popülerlik kazandığı söylenebilir. Bununla birlikte sadece 2 adet doktora tezinin bulunması inanç turizmi açısından doktora eğitimi düzeyinde yeterli olmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yayınlandığı Yıl	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
1996	1	2	-	-	1	1,9
1998	1	2	-	-	1	1,9
2000	1	2	-	-	1	1,9
2005	1	2	-	-	1	1,9
2009	1	2	1	33,3	2	3,8
2010	3	6,4	-	-	3	5,8
2011	3	6,4	-	-	3	5,8
2012	2	4	-	-	2	3,8
2013	2	4	-	-	2	3,8
2014	5	10,4	-	-	5	9,8
2015	3	6,4	-	-	3	5,8
2016	3	6,4	-	-	3	5,8
2017	6	12,5	2	66,7	8	15,6
2018	4	8,5	-	-	4	7,8
2019	12	25			12	24,6
Toplam	48	100	3	100	51	100

İnanç turizmi konu alan lisansüstü yayım diline göre dağılımında (Tablo 4) 51 tezin tamamının (%100) Türkçe olarak hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye’deki inanç turizminin dünya genelinde tanınmasında önemli bir eksiklik olarak görülebilir ve üniversite anabilim dallarının inanç turizmine yönelik farklı yabancı dillerde tezler hazırlaması önerilebilir.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Yayım Diline Göre Dağılımı

Yayım Dili	Dil				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
Türkçe	48	94,3	3	5,7	51	100
İngilizce	-	-	-	-	-	-
Toplam	51	100	-	-	51	100

İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerinin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımında (Tablo 5) en fazla lisansüstü tez çalışan üniversiteler; Dokuz Eylül Üniversitesi (6), Gazi Üniversitesi (5) ve Kastamonu Üniversitesi (5) olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Hazırladığı Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Adnan Menderes Üniversitesi	1		-	-	1	
Akdeniz Üniversitesi	1		-	-	1	
Balıkesir Üniversitesi	3	-	-	-	3	
Batman Üniversitesi	1		-	-	1	
Dicle Üniversitesi	1		-	-	1	
Dokuz Eylül Üniversitesi	5		1		6	
Düzce Üniversitesi	1		-	-	1	
Ege Üniversitesi	1		-	-	1	
Gazi Üniversitesi	5		-	-	5	
Gaziantep Üniversitesi	1		-	-	1	
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	1		-	-	1	
İstanbul Üniversitesi	4		-	-	4	
Karabük Üniversitesi	1		-	-	1	
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	1		-	-	1	
Kastamonu Üniversitesi	5		-	-	5	
Kırklareli Üniversitesi	1		-	-	1	
Marmara Üniversitesi	1		1		2	
Mersin Üniversitesi	1		-	-	1	
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	1		-	-	1	
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2		-	-	2	
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2		-	-	2	
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1		-	-	1	
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	1		-	-	1	
Sakarya Üniversitesi	2		1	-	3	
Selçuk Üniversitesi	1		-	-	1	
Süleyman Demirel Üniversitesi	1		-	-	1	

Trakya Üniversitesi	1	-	1
Türk Hava Kurumu Üniversitesi	1	-	1
Toplam	48	3	51

İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin bağlı olduğu enstitüye göre dağılımında (Tablo 6) tezlerin 1 tanesi Fen Bilimleri Enstitüsünde 50 tanesi ise Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Hazırladığı Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	2,8	-	-	1	1,9
Sosyal Bilimler Enstitüsü	47	97,2	3	100	50	98,1
Toplam	48	100	3	100	51	100

İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin enstitü anabilim dallarına göre dağılımında (Tablo 7) yüksek lisans tezleri için ilk sırada 34 adet tez ile Turizm İşletmeciliği ABD/ Turizm İşletmeciliği Eğitimi ABD/ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD/ Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, ikinci sırada 7 adet tez ile İşletme ABD ve üçüncü sırada 2 adet tez ile Coğrafya Anabilim Dalı yer almıştır. Doktora tezlerinin içinse 2 adet tez ile Turizm İşletmeciliği ABD öne çıkmıştır. Bunu 1 adet tez ile Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD izlemiştir.

Tablo 7. Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Hazırladığı Anabilim Dalı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Coğrafya Anabilim Dalı	2	4,1	-	-	2	3,9
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	1	2,0	-	-	1	1,9
İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı	1	2,0	-	-	1	1,9
İşletme Anabilim Dalı	7	15,5	-	-	7	15,7
Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Maliye ve Ekonomi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Mimarlık ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Sanat Tarihi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Turizm İşletmeciliği ABD	23	48,9	2	66,7	25	49,0
Turizm İşletmeciliği Eğitimi ABD	3	6,2	-	-	3	5,8
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD	5	11,3	-	-	5	10,4
Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD	1	2,0	-	-	1	1,9

Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD	-	0	1	33,3	1	1,9
Toplam	48	3	100	51	100	

İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin danışmanlarının akademik unvanına göre dağılımında (Tablo 8) Profesör unvanı akademisyenlerin denetiminde hazırlanan lisansüstü tezlerin 3 tanesi (%100) doktora ve 17 tanesi (%35,4) yüksek lisans tezidir. Doçent ünvanlı danışmaların gözetiminde hazırlanan 10 adet tez (%20,8) ile Doktor Öğretim Üyesi/Yardımcı Doçent Doktor danışmanlığında hazırlanan 21 tez (%43,8) yüksek lisans tezi kapsamında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Lisansüstü Tezlerin Tez Danışmanının Akademik Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Profesör	17	35,4	3	100	20	39,2
Doçent	10	20,8	-	-	10	19,6
Dr. Öğretim Üyesi/Yrd. Doç. Dr.	21	43,8	-	-	21	41,2
Toplam	48	100	3	100	51	100

İnanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin sayfa sayılarında (Tablo 9) doktora tezlerinde 100-150 sayfa aralığında 1 adet (%33,3), 201-250 sayfa aralığında 1 adet (%33,3) ve 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%33,4), olmak üzere tezler dağılım göstermiştir. Yüksek lisans tezleri ise 50-100 sayfa aralığında 11 adet (%22,9), 101-150 sayfa aralığında 22 adet (%45,8), 151-200 sayfa aralığında 9 adet (%18,7), 201-250 sayfa aralığında 4 adet (%8,6), 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) ve 301-350 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) tez hazırlandığı görülmüştür. Bu bilgiler çerçevesinde doktora tezlerinin 100-300 sayfa aralığında hazırladığı ve yüksek lisans tezlerinin ise 100-150 sayfa arasında dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 9. Lisansüstü Tezlerin Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı

Sayfa Sayısı	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
50-100	11	22,9	-	-	11	21,5
101-150	22	45,8	1	0,33	23	45,0
151-200	9	18,7	-	-	9	17,9
201-250	4	8,6	1	0,33	5	9,8
251-300	1	2,0	1	0,34	2	3,9
301-350	1	2,0	-	-	1	1,9
Toplam	48	100	3	100	51	100

İnanç turizmine yönelik tezlerin arama referans kelimelerine göre dağılımında (Tablo 10) 10'da YÖK-UTM veri tabanına tez başlıklarında en çok kullanılan referans kelimesi inanç turizmi

(%92,2) olmuştur. Bu kelimeyi dini turizm (%3,9) ve helal turizm (%3,9) referans kelimeleri izlemiştir.

Tablo 10. Lisansüstü Tezlerin Arama Referans Kelimelerine Göre Dağılımı

Arama Referans Kelimesi	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
İnanç Turizmi	45	93,9	2	66,6	47	92,2
Dini Turizm	2	4,1	-	-	2	3,9
Helal Turizm	1	2,0	1	33,4	2	3,9
Toplam	48	100	3	100	51	100

Lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımında (Tablo 11) toplam 51 adet tezdən 3 tanesinde yayın kısıtı bulunduğu için 48 adet lisansüstü tezin araştırma yöntemine yer verilmiştir. İnanç turizmini konu alan yüksek lisans tezlerin %62,2'sinde nicel, %22,3 nitel ve %2,2'sinin nicel-nitel yöntemde hazırlandığı tespit edilmiştir. Doktora tezlerinde ise nicel, nitel ve nicel-nitel yöntemler %33,3 oranlarında olmak üzere kullanılmıştır. Bununla birlikte lisansüstü tezlerin %13,3'ü teorik çalışma olarak hazırlanmış olup herhangi bir yöntem kullanılmamıştır.

Tablo 11. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Nicel	28	62,2	1	33,3	29	60,5
Nitel	10	22,3	1	33,3	11	22,9
Nicel-Nitel	1	2,2	1	33,4	2	4,1
Teorik Çalışma	6	13,3	-	-	6	12,5
Toplam	45	100	3	100	48	100

İnanç turizmi ekseninde hazırlanan tezlerde kullanılan veri toplama tekniklerinde (Tablo 12) %69,0 oranla en sık kullanılan veri toplam tekniği anket olarak ortaya çıkmıştır. Bu tekniği %11,9 ile yarı yapılandırılmış mülakat ve %9,5 oranla yapılandırılmış mülakat yöntemleri izlemiştir.

Tablo 12. Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Veri Toplama Tekniği	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Anket	28	71,7	1	33,4	29	69,0
Yapılandırılmış Mülakat	4	10,5	-	-	4	9,5
Yarı Yapılandırılmış Mülakat	5	12,8	-	-	5	11,9
Yapılandırılmamış Mülakat	1	2,5	1	33,3	2	4,8
Anket-Yapılandırılmış Mülakat	1	2,5	1	33,3	2	4,8
Toplam	39	100	3	100	42	100

İnanç turizme yönelik verilerin toplanmasında başvuru kaynağında (Tablo 13) ilk sırada inanç turizmine katılan yerli turistler %34,0 oranla yer almıştır. Yerel halk ise %27,3'lük oranla başvuru kaynağıdır. Diğer bir öne çıkan kaynak ise %13,7 ile seyahat acentalarıdır. Yabancı turistler ve turist rehberleri %2,3 ile en az başvuru kaynağıdır. Oysaki yabancı turistler ve turist rehberleri inanç turizminde önemli dinamiklerdir. Bu veri kaynaklarına başvurulması önemli bir gerekliliktir.

Tablo 13. Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Kaynaklarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Kaynağı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Yerli Turistler	14	35,8	1	0,20	15	34,0
Yabancı Turistler	1	2,6	-	-	1	2,3
Yerli Turistler-Yabancı Turistler	4	10,2	-	-	4	9,0
Yetkili Resmi Kurumlar/Temsilcileri	2	5,2	1	0,20	3	6,8
Yerel Halk	11	28,2	1	0,20	12	27,3
Seyahat Acentaları	5	12,8	1	0,20	6	13,7
Turist Rehberleri	1	2,6	-	-	1	2,3
Akademisyenler	1	2,6	1	0,20	2	4,6
Toplam	39	100	5	100	44	100

İnanç turizm temalı hazırlanmış lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimelerde 4 tezin erişime kapalı olması ve 3 tane tezin içinde anahtar kelime verilmemesi nedeniyle bibliyometrik değerlendirme toplam 44 tez üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu tezlerin (Tablo 14) 42 tanesi yüksek lisans ve 2 tanesi doktora tezi olmuştur. Anahtar kelimelerde 47 adet olmak üzere “inanç turizmi” anahtar kelimesi ilk sırada yer almıştır. Bu anahtar kelimeyi “turizm” 24 adet, “destinasyon” 5 adet, “destinasyon pazarlaması”, “Hac ve Umre”, “Seyahat Acenta/Acentaları” ve “Kastamonu” anahtar kelimeleri 3'er adet olarak izlemiştir.

Tablo 14. Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı

Tez Türü	Tez Tema Kodu	Anahtar Kelimeler
Doktora	İnanç Turizmi	Etkinlik Turizmi, İnanç Turizmi, İnanç Etkinlikleri, Hac.
	Dini Turizm	-
	Helal Turizm	Helâl, Helâl Turizm, Helâl Standardizasyon, Helâl Uygulamaları, Konaklama İşletmeleri.
Yüksek Lisans	İnanç Turizmi	Turizm, İnanç Turizmi, İznik, Ekümenik Konsil, Nikaia,
		İnanç Turizmi, İnanç, Mersin.
		Turizm Ekonomisi, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi, Diyarbakır.
		Turizm, İnanç Turizmi, Demre, Myra, St. Nikolas, Noel Baba.
		Turizm, Alternatif Turizm, İnanç Turizmi, Seyahat Acentaları, Kuşadası, İzmir,
		Turizm, Tanıtma, Turistik Tanıtma, İnanç Turizmi, Aziz Pavlus.

Bütünleşik Pazarlama İletişimi, Turizm, İnanç Turizmi.
Turizm, Tanıtma, Turistik Tanıtma, İnanç Turizmi, Aziz Yuhanna.
Turizm, İnanç Turizmi, Karaman.
Antakya, Turizm, İnanç Turizmi.
İnanç Turizmi, Hac ve Umre, Seyahat Acentası Pazarlaması.
İnanç Turizmi, Destinasyon Pazarlaması, Göbekli Tepe, Şanlıurfa.
İnanç Turizmi, Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş Veli Külliyesi.
Turizm, İnanç Turizmi, Yerel Kalkınma, Midyat.
Müşteri Memnuniyeti, İnanç Turizmi, Hac ve Umre, Diyanet İşleri Başkanlığı, Seyahat Acenteleri
Turistik Ürün, İnanç Turizmi, Batı Karadeniz Bölümü.
Turizm, İnanç Turizmi, Kilis.
Turizm, İnanç Turizmi, Umre Organizasyonu, Umre, Müşteri Memnuniyeti, Pazarlama.
İnanç Turizmi, Kutsal Yer, Kutsal Yer Pazarlaması, Destinasyon.
Şanlıurfa, Konya, Turizm, İnanç, İnanç Turizmi, Turizm Çeşitleri.
Kültür, İnanç, İnanç Turizmi.
İnanç Turizmi, Kadın, Dini Seyahat Beklentisi, Dini Seyahat Deneyimi.
Turizm, İnanç Turizmi, Bilecik.
Osmanlı, İstanbul, Turizm, İnanç Turizmi, Türkiye Tarihi.
Turizm, İnanç Turizmi, Hizmet Kalitesi, SERVQUAL.
İnanç Turizmi, İnanç, Din, Manisa.
Kültür, İnanç, Turizm, İnanç Turizmi, Aksaray.
Turizm, Ekonomi, İnanç Turizmi, Kastamonu'da İnanç Turizmi.
Beş Duyu, Deneysel Pazarlama, Destinasyon İmajı, Duyusal Pazarlama, İnanç Turizmi Destinasyonu.
Destinasyon, Destinasyon Pazarlaması, İnanç Turizmi, Bahailik, Edirne.
Genç Turist, İnanç Turizmi.
Turizm, İnanç Turizmi, Kastamonu, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli.
Turizm, İnanç, İnanç Turizmi, Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Kapadokya.
Kastamonu, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli, İnanç Turizmi, Destinasyon.
Turizm, İnanç Turizmi, Kastamonu, Kastamonu İnanç Turizmi.
Konstantin, Helena, Hac Yolları, Kapadokya, İkonografi, Duvar

	Resimleri.
	İnanç Turizmi, Motivasyon, Mardin, Süryaniler.
	İnanç Turizmi, İstanbul, Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi, Hz. Yuşa Türbesi, Telli Baba Türbesi, Yahya Efendi Türbesi.
	Dini Tapınım, Ritüel, Hac, Kutsal Mekânlar, İlk Tapınım Mekânları, İnanç Turizmi.
	İnanç Turizmi, Hac ve Umre Ziyareti, Memnuniyet, Adana.
	Tasavvuf, Halvetilik, Destinasyon, Şeyh Şaban-ı Veli, Kastamonu İnanç Turizmi.
Dini Turizm	-
Helal Turizm	Turizm, Turistik Ürün, Helal Turizm, Helal Konseptli Konaklama Tesisi.

İnanç turizme yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü tezlerin yerli kaynak kullanma durumlarında (Tablo 15) 4 tezin erişime kapalı olması nedeniyle değerlendirme toplam 47 tez (Yüksek Lisans: 44; Doktora: 3) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tezlerin yerli kaynak kullanma durumunda 76-100 kaynak aralığı ilk sırada (%29,7), 51-75 kaynak aralığı ikinci sırada (%19,1) ve 0-50 ve 101-125 kaynak aralıkları %17,1 aralıkla üçüncü sırada yer almıştır. Yüksek lisans tezlerinde göze çarpan yerli kaynak kullanımı %31,8 oranla 76-100 aralığında olurken doktora tezlerinde 0-50 kaynak, 51-75 kaynak ve 151 ve üzeri kaynak kullanımı olmak üzere dağılım gözlemlenmiştir.

Tablo 15. Lisansüstü Tezlerin Yerli Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı

Yerli Kaynak Sayısı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-50	7	15,9	1	0,33	8	17,1
51-75	8	18,2	1	0,33	9	19,1
76-100	14	31,8	-	-	14	29,7
101-125	8	18,2	-	-	8	17,1
126-150	3	6,8	-	-	3	6,4
151 ve üzeri	4	9,1	1	0,34	5	10,6
Toplam	44	100	3	100	47	100

İnanç turizme yönelik lisansüstü tezlerin yabancı kaynak kullanma durumlarında (Tablo 16) yerli kaynakça dağılımında olduğu gibi 4 tezin erişime kapalı olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirme Yüksek Lisans: 44 ve Doktora: 3 olmak üzere toplam 47 tez üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tezlerin yabancı kaynak kullanma durumunda yüksek lisans tezlerinde 0-25 aralığı ilk sırada (%72,7) ve 26-50 aralığı ikinci sırada (%11,3) yer almıştır. Doktora tezlerinde ise yabancı kaynak kullanımı %67,8 oranla 101 ve üzeri aralığında şekillenmiştir. Bu sonuçlar kapsamında özellikle yüksek lisans tezler için yabancı kaynak kullanımının yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Türkiye’de alternatif bir turizm çeşidi olarak gelişmeye başlayan inanç turizminde dünyada rekabetçi bir konum oluşturabilmek için daha fazla yabancı kaynağın taranması ve bilgilerin Türkiye destinasyonuna taşınması önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Bu çerçevede danışmanların öğrencilerini yabancı kaynak kullanmaya teşvik etmesi gerekmektedir.

Tablo 16. Lisansüstü Tezlerin Yabancı Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı

Yabancı Kaynak Sayısı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-25	32	72,7	-	-	32	68,1
26-50	5	11,3	-	-	5	10,6
51-75	3	6,9	1	0,33	4	8,5
76-100	3	6,9	-	-	3	6,4
101 ve üzeri	1	2,2	2	0,67	3	6,4
Toplam	44	100	3	100	47	100

Türkiye’de inanç turizmi kapsamındaki tezlerin içerik analizi çerçevesinde çalışılan illere göre dağılımında (Tablo 17) İzmir ve Kastamonu %13,5 oranla ilk sırada yer almıştır. Bu illeri Nevşehir (%8,5), İstanbul (%4,1), Konya (%4,1), Mardin (%4,1), Mersin (%4,1) ve Şanlıurfa (%4,1) illeri takip etmiştir.

Tablo 17. Türkiye’de İnanç Turizmi Açısından Öne Çıkartılan İllere Yönelik İçerik Analizi Bulguları

İnanç Turizmi/Çalışılan İller	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora		n	%
	n	%	n	%		
Adana	1	2,0			1	2,0
Aksaray	1	2,0			1	2,0
Antalya	1	2,0			1	2,0
Bartın	1	2,0			1	2,0
Bilecik	1	2,0			1	2,0
Bolu	1	2,0			1	2,0
Bursa	1	2,0			1	2,0
Diyarbakır	1	2,0			1	2,0
Düzce	1	2,0			1	2,0
Edirne	1	2,0			1	2,0
Erzurum	1	2,0			1	2,0
Hatay	1	2,0	1	100	2	4,0
İzmir	6	14,5			6	13,5
İstanbul	4	4,1			4	4,1
Kahramanmaraş	1	2,0			1	2,0
Karabük	1	2,0			1	2,0
Karaman	1	2,0			1	2,0
Kastamonu	6	14,5			6	13,5
Kayseri	1	2,0			1	2,0
Kırklareli	1	2,0			1	2,0
Kilis	1	2,0			1	2,0
Konya	2	4,1			2	4,1
Manisa	1	2,0			1	2,0
Mardin	2	4,1			2	4,1
Mersin	2	4,1			2	4,1
Nevşehir	3	8,5			3	8,5
Sinop	1	2,0			1	2,0
Şanlıurfa	2	4,1			2	4,1
Zonguldak	1	2,0			1	2,0
Toplam	48	100	1	100	49	100

Türkiye’de alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma temaları doğrultusunda hazırlanmış olan lisansüstü tezlerinde inanç turizminin önemi, sorunları ve Türkiye’de geliştirilmesine yönelik içerik analizi bulguları şu şekilde tespit edilmiştir:

-İnanç turizminin öneminde; dinlerin doğduğu alanlara yakınlık, üç önemli Semavi olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik eserlerinin varlığı, Hristiyanlık dinine yönelik dokuz adet Hac merkezinin bulunması, Mardin’in, Süryanilerin dini merkezi durumunda olması, İslamiyet dini için 200, Hristiyanlık dini için 134, Musevilik dini için 17 ve diğer dinler için 5 adet önemli ziyaret merkezinin bulunması, Türkiye’ye kolay ulaşılabilirlik, genellikle konaklama tesislerinin ve insan kaynaklarının yeterliliği

-İnanç turizminin sorunlarında; inanç merkezlerinde alt yapı yetersizliği ve güvenlik sorunu, yerel halkta inanç turizmi konusunda bilinç eksikliği, yabancı dil bilen personel yetersizliği, seyahat acentalarının tur planlaması hataları, inanç merkezlerinde çevre temizliğinin yetersizliği, tanıtım eksikliği, kalifiye personel yetersizliği, inanç turizmi konusunda turistleri bilgilendirebilecek rehber eksikliği, inanç merkezlerindeki yönlendirme tabelalarının yeterli olmaması, inanç merkezleri yakınında turistlere hizmet sunabilecek işletmelerin yetersizliği ve inanç turizmine yönelik akademik çalışmaların azlığı.

-Türkiye’de inanç turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerde; inanç alanlarında alt yapı yetersizlikleri (konaklama, yiyecek ve içecek, tuvalet, alışveriş vb.) ortadan kaldırılmalı, inanç turizmi iç pazarda hareketlendirilmeli, Ayasofya’nın müze olması yanında ibadete de açılması, inanç eserleri için uygun restorasyon yapılması ve gelecek kuşaklar için korunması, yerel halkın inanç turizmi ve turistler konusunda bilgilendirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtım yapılması, inanç alanlarında güvenliğin sağlanması, inanç mekanlarında din görevlilerinin bulunmasını sağlama, turistlerden geri bildirimler alınması ve düzeltici önlemlere başvurulması, inanç temalı hediyelik eşyalar hazırlanması, profesyonel rehberlerin kullanılması, inanç turistlerinin konaklama süresini uzatabilecek faaliyetlerin artırılması ve turizm eğitimi veren kurumlardan destek sağlanması.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada turizmde önemli bir varış noktası olan Türkiye destinasyonu için alternatif turizm türlerinden bir tanesi de inanç turizmidir. Bu anlamda inanç turizmine yönelik bilimsel çalışmalar, önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Çeşitli dinlerdeki kutsallar etrafında şekillenen inanç turizmi için bilimsel bilginin artması, dini yerlerin yöneticilerine, destekleyicilere ve işletmecilere yol gösterici olabilir.

İnanç turizmi kapsamında hazırlanmış alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma temaları doğrultusundaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz ve içerik analizi kapsamında değerlendirilmesinin yapıldığı bu çalışmada ulaşılan bulgular etrafında inanç turizmi için şu öneriler sunulabilir:

-Türkiye’de halihazırda inanç turizmine yönelik tezlerin büyük çoğunluğu yüksek lisans tezidir. Bu durum kapsamında doktora tezleri göreceli olarak artırılmalıdır.

-İnanç turizmi tezleri çoğunlukla Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı kapsamında hazırlanmıştır. Farklı disiplinlerde de (Temel İslam Bilimleri, Etik Değerler, Sanat Tarihi, Coğrafya, Tarih) inanç turizminin çalışılması teşvik edilmelidir.

-Alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma amaçları ekseninde şekillenen inanç turizmi tezleri turist beklentileri yönüyle çalışılmalıdır.

-Lisansüstü tezler için birincil verilerin toplanmasında çoğunlukla yerel kaynaklara (yerli turistler, yerel yöneticiler, yerel halk) başvurulmuştur. Yabancı turistler ve turist rehberlerinden veri sağlayan test sayısı oldukça sınırlıdır. Gelecekte hazırlanacak tezlerde yabancı turistlerden hareket edilmesi, Türkiye'deki inanç turizminin gelişimine katkı sağlayabilecektir. Özellikle doktora tezlerinde bu durum öne çıkarılmalıdır. Çünkü, yabancı turistler ve turist rehberleri inanç turizminde önemli dinamiklerdir.

-Bu araştırmada Yükseköğretim Merkezi Ulusal Tez Merkezinin veri tabanında yer almakta olan inanç turizmine yönelik tezler, bibliyometrik ve içerik analizi kapsamında incelenmiştir. Gelecekte inanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin uluslararası nitelikteki tezlerin yayımlanmış olduğu "Proquest Dissertation" veri tabanının analiz birimi olarak kullanılması ve sonuçlarının bu tez çalışması ile mukayese edilmesi inanç turizmi literatürüne farklı bir bakış açısı oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- Abbate, C. S. ve Nuovo S. F. (2013). Motivation and personality traits for choosing religious tourism. A research on the case of Medjugorje. *Current Issues in Tourism*, 16(5), 501-506.
- Aslantürk, Y., Altınöz, Ö., Bülbül, S. ve Güral, F. N. (2013). İnanç turizmi ile ilgili Türkiye'de yapılan akademik çalışmaların incelenmesi. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceedings*, Konya, 9-12 May.
- Avcı, M. (2019). Vuslatının 450.Yıldönümünde Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Yılı (Fikri, Teklifi ve Çabası Serüveni), Ankara: Ses Reklam ve Matbaacılık Ltd.
- Ayaz, N. (2015). Milli Eğitim Şurası kararlarında mesleki eğitimin düşünsel yapısı ve turizm eğitimi. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(2), 45-57.
- El-Gohary, H. (2016). Halal tourism, is it really Halal? *Tourism Management Perspectives*, 19(2016), 124-130.
- Gisbert, R. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51-67.
- Gürbüz, S. ve Aydın, B. O. (2018). İslami inanç destinasyonlarının tanıtımında Youtube videolarının kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 539-568.
- Harris, H. (2001). Content analysis of secondary data: A study of courage in managerial decision making. *Journal of Business Ethics*, 34(3), 191-208.
- Hughes, K., Bond, N. ve Ballantyne, R. (2013). Designing and managing interpretive experiences at religious sites: Visitors' perceptions of Canterbury Cathedral. *Tourism Management*, (36), 210-220.
- <https://cemalakin.wordpress.com/2016/04/26/inanc-turizminde-dunya-ve-turkiye-destinasyonu/> [Erişim Tarihi: 26.12.2019].
- Jafari, J. (2000). *Encyclopedia of Tourism*. London, GBR: Routledge.
- Karaman, S., Demirkol Ş. ve Şahin S. (2008). İnanç turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (s.209-238), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kim, B. ve Kim, S. (2019). Hierarchical value map of religious tourists visiting the Vatican City/Rome, *Tourism Geographies*, 21(3), 529-550.

- Koçoğlu C. M., Bakkaloğlu, F. ve Acar, A. (2019). Yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının demografik özelliklere göre değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı), 124-131.
- Mokhlis, S. (2009). Relevancy and measurement of religiosity in consumer behavior research. *International Business Research*, 2(3), 75-84.
- Okuyucu. A. ve Somuncu, M. (2013). Türkiye’de inanç turizmi: Bugünkü durum, sorunlar ve gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceeding* (s.627-643), Konya, 9-12 Mayıs.
- Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., Valenciano J. D. P. ve Gázquez-Abad, J. C. Worldwide research on circular economy and environment: A bibliometric analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(2699), 1-14.
- Timothy, D. ve Olsen, D. (2006). *Tourism and Religious Journeys*. London-New York: Routledge.
- UNWTO. (2008). International Conference on Tourism, Religions and Dialogue of Cultures, Cordoba, Spain, 29–31 October 2007. Madrid: World Tourism Organization.
- Wang, W., Chen, J. S. ve Huang, K. (2016). Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(1), 57-72.